

dñ 2/2015

TRANSNASJONALE HAUGENETTVERK, EMIGRASJON OG NORSKAMERIKANSK MISJON I FANCHENG, KINA, 1890–1910

INGER MARIE OKKENHAUG

Protestantiske misjonærer har i stor grad operert innenfor transnasjonale nettverk. Spesielt på atten- og nittenhundretallet skapte kristne misjonærer og misjonsorganisasjoner forbindelser utenfor nasjonale grenser. I norsk historie spilte haugianske nettverk en sentral rolle innenfor den delen av misjonen som oppsto blant norske emigranter i USA. I likhet med haugebevegelsen i Norge, hadde utviklingen av nettverk avgjørende betydning for kirke og misjon i disse norsk-amerikanske miljøene som blant annet etablerte *The Norwegian Evangelical Lutheran China Mission Society of America*. Med utgangspunkt i denne organisasjonens tre første misjonærer som kom til Fancheng, Kina, i 1891, er temaet her hvilken betydning transnasjonale nettverk har for enkeltindivid og hva individuelle livshistorier kan bidra med for å forklare framveksten og utviklingen av norsk-amerikanske religiøse nettverk. Artikkelen ser også på hvor og på hvilke måter mennesker på tvers av ulike felt ble kjent med hverandre og utvekslet ideer og informasjon.

NØKKEWORD: norskamerikansk migrasjon, misjon, nettverk, Kina

INNLEDNING¹

I likhet med katolske kollegaer har protestantiske misjonærer i stor grad operert innenfor transnasjonale nettverk. Spesielt på atten- og nittenhundretallet skapte kristne misjonærer og misjonsorganisasjoner forbindelser utenfor nasjonale grenser. Disse aktørene oppfattet seg selv som deltagere i et verdensomspennende samfunn hvor målet var å forbedre hele menneskeheten åndelig og materielt (Nielssen, Okkenhaug og Skeie 2011: 1).

Mens betegnelsen *internasjonal* viser til formelle aktiviteter og interaksjon mellom og blant nasjonsstater, refererer *transnasjonal* til et bredere område av ikke-statlige sosiale, kulturelle og økonomiske aktiviteter. Begrepet beskriver ifølge historikeren Ian Tyrrell (2010: 6) bevegelser, utvekslinger, individ og sammenhenger som opererer utenfor nasjonale grenser i det som kalles nasjonsbyggingens tidsperiode. Begrepet kan også brukes på misjonærer og humanitære aktører som virket i utkanten og på tvers av nasjonalstatens grenser. Misjonærer anså seg selv for å tilhøre et verdensomspennende, kristent (protestantisk) fellesskap like mye som en nasjonalstat, og søkte ofte utenfor nasjonalstaten for å realisere sine drømmer og ambisjoner (Thelen 1999: 956–957; Tyrrell 2010: 2; Fleischmann, Grypma, Marten og Okkenhaug 2013: 9–11).

Den internasjonale konteksten som la rammene for misjonærenes virke var modernisering og teknologiske nyvinninger. Tog, dampskip og stadig forbedring av infrastruktur i tidligere mer eller mindre utilgjengelige områder gjorde det mulig å reise lange distanser og til nye kontinenter. Denne utviklingen hang sammen med en storstilt transatlantisk emigrasjon og europeisk og etter hvert også amerikansk oversjøisk kolonialisme.

Et av de landene som opplevde å bli gjenstand for både europeisk og amerikansk imperialisme var det kinesiske imperiet, som i løpet av 1890-årene ble delt inn i ulike innflytelsessfærer kontrollert av fremmede makter. Men det var ikke bare i handelssammenheng at Kina var interessant; også mennesker med religiøse og moralske motiv ønsket å erobre dette enorme landområdet. Amerikanske misjonærer var en av

kjernegruppene blant disse transnasjonale aktørene (Tyrrell 2010: 2). Også norske emigranter som reiste ut for norskamerikanske misjonsorganisasjoner bidro til utviklingen av amerikansk kulturell og religiøs tilstedeværelse i Kina (ibid. s. 4).²

Denne artikkelen vil fokusere på de tre første misjonærene fra organisasjonen *The Norwegian Evangelical Lutheran China Mission Society of America* som kom til i Fancheng, Kina, i 1891. To av de tre, Thea Rønning (1865–1897) og Hannah Rorem Rønning (1871–1907), døde i Kina før 1908, og da forlot den tredje og siste av dem, Halvor Rønning (1862–1950), landet. Hvem var de norske og norskamerikanske misjonærene, og hvilken betydning kunne transnasjonale nettverk ha for enkeltindivid? Tyrrell (2010: 5) peker på at det å studere nettverk krever tålmodig dokumentasjon av på hvilke måter mennesker på tvers av ulike felt ble kjent med og støttet hverandre. Disse nettverkene er avhengige av livshistorier, ambisjoner og den enkeltes kulturelle arv. Hva kan individuelle historier bidra med til å forklare framveksten og utviklingen av religiøse norsk-amerikanske transnasjonale nettverk? På hvilke måter og på hvilke steder mennesker på tvers av ulike felt ble kjent med hverandre og utvekslet ideer og informasjon, vil også være viktige felt å belyse i denne sammenheng. Kildene til denne artikkelen er blant annet basert på publiserte utgivelser skrevet av misjonærer og medlemmer av N.L.C.A. (*Norwegian Lutheran Church of America*), Gracia Grindals kildestudie av Thea Rønning og brev fra Halvor Rønning og Hannah Rorem Rønning.³

ET TRANSNASJONALT NETTVERK AV HAUGIANERE OG ETABLERINGEN AV
THE NORWEGIAN EVANGELICAL LUTHERAN CHINA MISSION SOCIETY OF
AMERICA

Blant de første generasjonene av norske amerikaemigranter var Haugebevegelsen sterkt representert. Kulturhistoriker Nils Gilje (1996: 18–19) har skrevet om Haugebevegelsens nettverk i Norge og den avgjørende betydning nettverket hadde for utviklingen av bevegelsen både religiøst, sosialt og økonomisk. Dette nettverket fikk forgreninger over Atlanter-

havet takket være skriveføre menn og kvinner som holdt kontakten med gamlelandet gjennom utstrakt brevveksling (Hempel 2011; Lien 2009; Østrem 2014). En annen viktig faktor var individer i innflytelsesrike posisjoner, da særlig prester, som pendlet mellom å arbeide i menigheter i Norge og USA.

Det Haugianske nettverket skulle også komme til å spille en sentral rolle innenfor kirke og misjon i de norsk-amerikanske miljøene. Her ble USA en mellomstasjon for norske kvinner og menn før de migrerte nok en gang, til Madagaskar, Sør-Afrika eller Kina (Skeie 2013: 72). Rundt 1890 begynte lutherske organisasjoner på begge sidene av Atlanteren – i Sverige og Norge og norskamerikanske og svenskamerikanske miljø i det norske lutherske kinamisjonsforbund ble grunnlagt i 1891, og allerede samme år reiste to kvinner og seks menn ut som organisasjonens første misjonærer til Kina (ibid. s. 63–80). Det var også i 1891 at to norske emigranter dro ut som misjonærer for den første norskamerikanske misjonen i Kina. Dette var ikke tilfeldig, da det var tette, personlige bånd mellom disse gruppene på tvers av Atlanterhavet.

I 1888 reiste Ole S. Næstegård (1861–1937), oppvokst på en gård i Hallingdal, som første mannlige norske misjonær i Kina. Av ulike årsaker ble ikke Næstegård utdannet ved NMS misjonsskole i Stavanger. Dette hindret ham imidlertid ikke i å følge et kall til misjonen og til Kina. Næstegård var sterkt inspirert av James Hudson Taylor, grunnleggeren av *China Inland Mission*, og andre internasjonale misjonærer som skrev om den åndelige nøden blant Kinas millioner. Disse internasjonale impulsene kom til Norge gjennom oversatte artikler og bøker skrevet av Taylor og hans kollegaer. Mange nordmenn lot seg fange av fortellingene om upløyd misjonsmark i det indre av Kina. Ole Næstegård var en av disse, og han ble overbevist om at hans misjonskall skulle realiseres utenfor etablerte organisasjoner som NMS. Han reiste derfor til Kina som selvstendig misjonær, finansiert av nordmenn som delte drømmene om et kristent Kina.⁴

Vel ankommet til Kina møtte hallingdølen den svenske misjonæren Erik Folke (1872–1939). Sammen etablerte de to *Scandinavian China Mission Society* (Grindal 2012: 49–51). Næstegård skrev svært entusias-

tiske brev ikke bare til Norge, men også til det norskamerikanske miljøet i USA, og disse ble publisert i det mye leste norskamerikanske kirketidsskriftet *Lutheraneren*. Her la han ut om de fantastiske forholdene og mulighetene som eksisterte for misjonen, og rapporterte om en utrolig framgang for det skandinaviske misjonsarbeidet. Dette viste seg i ettertid å være farget av en ubalansert entusiasme og psyke, men brevene klarte å vekke interesse for prosjektet. I 1890 kom Næstegård tilbake til Norge for å samle inn penger til misjonsarbeidet (Skeie 2013: 66). Samme år ble en av Næstegårds brødre, også kalt Ole Næstegård junior, og en annen ung mann, Sigvald A. Netland (1868–1896), enige om å reise ut som misjonærer til Kina. Denne turen gikk imidlertid via USA. Netland skal ha emigrert til en gård i nærheten av Crookstone i Minnesota i 1890. Hit hadde den yngre Næstegård kommet i femtenårsalderen (Grindal 2012: 53). De to ungdommene kom i kontakt med flere norske prester tilknyttet Haugesynoden. Disse mennene viste interesse for planene om å bidra til misjonen i Kina.

I fem måneder reiste Næstegård junior og Netland rundt og presenterte sine ambisjoner, ikke minst for å skaffe økonomiske støttepillere for den planlagte virksomheten. I juni samme år holdt de en appell på det 45. årlige møtet til *Hauge Norwegian Evangelical Lutheran Synod*. Flere unge mennesker i menigheten hadde allerede meldt sin interesse for misjonsarbeid i Kina. Da de to nordmennene kom med sine planer, steg stemningen i menigheten. Men kirkens menn ble ikke revet med. De nedsatte en komité som skulle utrede mulighetene for å opprette et arbeid i Kina. Flere av de yngre deltagerne var imidlertid utålmodige og ville ikke vente på Synodens formelle utredelser. Disse unge menneskene var så grepet av kallet fra Kina at de uavhengig av Haugesynoden opprettet *The Norwegian Evangelical Lutheran China Mission Society of America*.⁵

HAUGEPIETISME, SØSKENMIGRASJON OG MISJONSNETTVERK

Det første møtet i misjonsforeningen ble holdt i Goodhue County i Minnesota i august 1890. Den entusiastiske Næstegård den eldre hadde

reist fra San Francisco og var nå i Minnesota, hvor han med stor overbevisning delte sine erfaringer fra det nye feltet. Ikke minst vektla Næstegård behovet for kvinner som var villige til å dra ut å for å misjonere blant kvinnene i Kina (Grindal 2012: 52). En norsk kvinnelig emigrant som tok denne utfordringen var Torbjørg (Thea) Rønning. Hun kom på møtet sammen med sin bror, presten Halvor Rønning. Også for den nyutdannede presten ble dette møtet avgjørende. Han hadde fått et kall til misjon for flere år siden, og nå følte han i likhet med søsteren at tiden var inne for å følge dette. I 1891 ble søskenparet fra Bø i Telemark antatt som de første misjonærene til *Norwegian Lutherans of America* og Haguesynoden (ibid. s. 52).

Her ser vi den rollen haugepietismen spilte i misjonsnettverket mellom Norge og USA. Tyrrell (2009: 40–41) forklarer nettverk på følgende måte:

Networks include people who do not know each other, as in the case of newspaper readers [Lutheraneren i dette tilfellet], and do not constitute a coherent social movement [...] Networks provide the points of contact upon which transnational social activists can concentrate their work, learn from one other, move from one field to another, develop power structures, and maximize their impact or create impressions of an infallible moral phalanx. Transnational networks among these missionaries generated systems of information gathering and dissemination a century before the invention of the World Wide Web.

I tillegg til dette transatlantiske nettverket av lutherske pietister spilte også familienettverk en sentral rolle i historien om søsknene Rønnings vei til Kina. Torbjørg Rønning, eller Thea som hun valgte å kalle seg etter at hun hadde emigrert til Minnesota, var født 18. mai i 1865 på en husmannsplass i Bø i Telemark. Foreldrene Nils (1821–1901) og Kirsti Svendsen Kaasa var husmenn, og hadde ikke midler til utdanning for sine begavede barn. Ikke desto mindre arbeidet Torbjørgs storebror Halvor, som var sauegjeter og dessuten svært flink til å stå på ski, som lærer. Til tross for et sterkt misjonskall fikk ikke den unge

telemarkingen anledning til å bli misjonær da han antagelig ikke hadde mulighet til å finansiere studier ved NMS misjonsskole i Stavanger. Men menigheten i Bø var påvirket av Hauge-bevegelsen og hadde kontakter med Haugesynoden i USA. Det gikk rykter over Atlanteren om at til og med en husmannssønn kunne studere til prest i Amerika. Da presten August Wenaas (1835–1924), en sentral person i det norskamerikanske kirkemiljøet i USA, kom tilbake til Norge tidlig på 1880-tallet, ble han kjent med Halvor Rønning. Wenaas sørget for at den 21-årige Rønning fikk anledning til å gå på Haugesynodens viktigste utdanningsinstitusjon, det fireårige presteseminaret i Red Wing i Minnesota, etablert i 1879.⁶

Red Wing var en vakker, liten by ved bredden av Mississippi hvor mange skandinavere hadde valgt å slå seg ned. Dette emigrantmiljøet hadde flere transnasjonale bånd til misjonsmiljøene i Norge og andre steder i USA. Fire av de åtte første misjonærene fra *Det norske lutherske kinamisjonsforbundet* ble da også utdannet ved Haugesynodens Red Wing-seminar (Skeie 2013: 72). Seminaret var et sentralt ”sted” i det transnasjonale nettverket av norske og norsk-amerikanske haugianere. Som vi skal se, skapte utdanningen her viktige kontakter som kunne bli førende for de unge mennenes valg både hva arbeidssted, økonomiske investeringer og privatliv angikk.

I dette kjerneområdet for utvandrede haugianere studerte Halvor Rønning fra 1883 til 1887. Etter fullført utdanning fikk han stilling som prest i Solør kirke som var en del av Haugesynoden. Denne kirken lå i Faribault, et gammelt handelssted 80 kilometer sør for St. Paul og Minneapolis. Nå da han var i lønnet arbeid, oppfordret Halvor Torbjørg og en yngre bror, Nils (1869–1962), til å emigrere. I 1887 kom Torbjørg og Nils Rønning til Faribault for å bo sammen med storebroren. De to hadde forlatt husmannsplassen i Telemark, og som så mange andre unge menn og kvinner fra Norge reiste de til Amerika for å finne arbeid (Grindal 2012: 23, 33–34).

Rønning-familiens utvandring skjedde under den andre store emigrasjonsbølgen fra Norge, og flertallet av de som dro over i disse årene var enslige, unge arbeidsmigranter. De fleste kvinnelige emi-

grantene hadde lite utdanning, og fikk arbeid som tjenestepiker eller husholdersker i byene eller ute på landsbygda i USA (Lovoll 2011: 59 og Gabaccia 1994; se også Mauk 2011). Torbjørg Rønning begynte derfor som så mange andre å arbeide som tjenestejente, først hos en norsk familie og senere i et amerikansk hushold. Den norske familien var haugianere. Igjen ser vi et eksempel på hvordan det religiøse nettverket hjalp norske migranter å finne seg til rette i de nye omgivelsene. Thea Rønning var også aktiv i brorens menighet, ikke minst i veldedighetsarbeidet organisert av kirkens kvinneforening. Etter hvert skulle denne gruppen av kvinnelige menighetsmedlemmer støtte avgjørelsen om å dra til Kina. Med sine basarer, ”surprise parties”, fiskedammer og lutefiskmiddager, ble de etter hvert en viktig finansieringskilde for den norskamerikanske virksomheten i Kina.

Behovet for moralsk støtte og finansering lå nok også bak Halvor og Thea Rønnings storstilte reiseaktivitet i Minnesota, South Dakota, Nebraska og Iowa før avreisen til Kina. Ifølge Gracia Grindal (2012: 62) står det følgende nedskrevet i historien til Solør kirke:

... at the time we hardly knew where China was located. A wave of enthusiasm for establishing a mission in China swept the Hauge Synod and not the least Solør church which gave up its beloved minister as the first missionary from the Hauge Synod to China.

Entusiasmen for Kina materialiserte seg i økonomisk støtte til Rønning-søsknenes misjonsplaner. Etter hvert skulle medlemmene av kvinneforeningene og barneforeningene komme til å skrive brev til ”sine” misjonærer, som skrev tilbake fra Kina. Besøkene i menighetene var dermed en form for nettverksbygging som ble holdt ved like gjennom brevveksling.

Under et besøk i Nazarethkirken, også en del av Haugesynoden, i nærheten av Ames i Iowa, fikk støtten også form av en ung kvinnelig lærer som ønsket å følge Rønning-søsknene til Kina. Dette var den nittenårige Hannah Rorem fra Hamilton County i Iowa. Hannahs foreldre, Torgrim og Anna Rørem (Rorem), og deres fem sønner hadde

emigrert fra en gård utenfor Stavanger i 1867 (Topping 2013: 21). Fire år senere ble Hannah født i USA. Hun ble døpt av den første norske presten som ble ordinert i Amerika, Elling Eielsen (1804–1883), ”the crusty and uncompromising Haugean”, som Grindal (2012: 62) skriver. Hannah Rørem reiste også ut for *Norwegian Evangelical Lutheran China Mission Society of America*, men ble finansiert av sine søsken og menigheten i Nazarethkirken (ibid. s. 63). Den høye, atletiske Halvor Rønning må også ha gjort et visst inntrykk på den nittenårige unge kvinnen. Hun falt for den høyreiste telemarkingen, hans norske aksent og intense budskap:

... it is still a hard time for sowing seeds, but there are many signs that there will be a glorious harvest. Let us sow, if need be, with tears and blood; we shall reap with rejoicing. China for Jesus must be our aim; China for Jesus (Topping 2013: 21).

Halvor Rønnings ord overbeviste Hannah Rorem om at også hun var kallet til Kina. Noen måneder senere, julaften 1891, ble de to gift i Wu-chang, dagens Xiangzhou Hubei-provins (Grindal 2012: 86). Dette var begynnelsen på et liv som så strålende resultater i form av et voksende antall kinesiske lutheranere og etableringen av skoler og sykehus, men samtidig et liv som også førte til blod, tårer og smerte. Både Thea Rønning og Hannah Rorem Rønning skulle komme til å møte en tidlig død i sitt nye hjemland.

REISEN TIL KINA: MISJONÆRER OG INTERNASJONAL NETTVERKSBYGGING

Reisen til de tre kommende misjonærene begynte den 28. oktober 1891 på togstasjonen i Faribault. Union Pacifics jernbane førte reisefølget vestover mot California og San Francisco. Stillehavet skulle de krysse med dampbåten ”The Oceanic”. Men før de kom så langt, hadde Kina åpenbart seg i form av det kinesiske immigrantmiljøet i San Fransciso. Her i Chinatown gjorde gudebildene sterkt inntrykk. De fortalte om kinesernes ”forferdelige blindhet”, kunne Thea fortelle i brev til venner i Minnesota.

Overfarten fra San Francisco på SS "The Oceanic" gav muligheter for verdifull nettverksbygging med de mange andre kinamisjonærene som også var om bord (Grindal 2012: 78).⁷ Skipene som fraktet misjonærene kan også ses på som et "sted" i disse transnasjonale nettverkene, hvor misjonærer – unge så vel som eldre og garvede, ikke bare møtte andre landsmenn, men også internasjonale kollegaer. For Rønningene og Rorem ble tiden om bord på SS "The Oceanic" en unik mulighet til å bli kjent med to erfarne misjonærer; legen og metodisten Robert Swallow og presten dr. Kevin W. Matson som begge hadde arbeidet i Kina i flere tiår. Lange samtaler med disse to pionermisjonærene på dekk etter aftenmat og kveldsandakt skulle komme til å forme de tre nykommernes oppfatninger og holdninger til kinesisk kultur, historie og folk. Matson var skremt over hvor uvitende flesteparten av de nye misjonærene var om kinesiske forhold (Topping 2013: 24–25). Gang på gang understreket han viktigheten av å forstå og respektere den kulturelle og politiske konteksten – et Kina som var ydmyket og kolonialisert av vestlige makter (ibid. s. 27). De tre norsk-amerikanske utsendingene hørte Matsons budskap. Tiår senere skulle nidkjære representanter for en yngre generasjon misjonærer komme til å kritisere Halvor Rønning for å vise for stor toleranse for kinesisk kultur og tradisjoner.

I desember 1891 kom de reisende endelig fram til Shanghai. Her ble de møtt av Sigvald Netland og en kinesisk evangelist, Sen Li-fu. Disse to ble med på den siste delen av reisen, opp Changelven om bord i en britisk dampbåt og til Hankow i Hubei-provinsen. Her skulle de opprette den første norskamerikanske misjonsstasjonen i Kina. I januar 1892 skrev Hannah Rønning til mor Rorem i Iowa og fortalte at de endelig hadde nådd Hankow.⁸ De første inntrykkene fra kinesisk hverdagsliv var overveldende, sjokkerende og uforståelige for både husmenn fra Telemark og en norskamerikansk bondejente. Folk levde i ussel fattigdom. Ikke minst var synet av små jenter som krøp rundt fordi føttene var forkrøpлет, grusomt. Beina var brukket og bundet sammen i filler for at føttene ikke skulle vokse. Sult førte til at de krøp rundt for å skjære gress til menneskeføde. Den nygifte og forelskede idealisten

Hannah måtte innrømme at Kina var en større utfordring enn hun noen gang hadde kunnet forestille seg (Topping 2013: 38).

En uke senere skrev Halvor til sin bror Nils at utfordringen for misjonærene i Kina ikke bare var å redde sjeler, men også å redde legemet fra å omkomme i sult og sykdom.⁹ Men om Kina kunne få utdanning, vitenskap og teknologi, ville landet bli en av de mektigste nasjoner i verden, hevdet han.¹⁰ De tre Rønningene skulle komme til å bidra til utdanning i Kina. Så snart det lot seg gjøre, opprettet de en skole både for gutter og jenter. Men først måtte de tre selv på skolebenken for å lære seg kinesisk. De ansatte en engelskkyndig lærer. Denne lærde mannen underviste ikke bare i kinesisk språk, men også i historie og filosofi. Han gav de tre en innføring i kinesiske tradisjoner og dannelse, og gjorde det klart at skulle de fremmede lykkes i å formidle nye ideer og trossystem til kineserne, måtte de først respektere kineserne og ikke minst oppføre seg slik at kineserne kunne respektere dem (Topping 2013: 43). På grunn av europeernes og amerikanernes ydmykende politikk og holdninger til kineserne, hersket det sterke negative følelser mot utlendinger i landet. Misjonærenes største utfordring var å vise at utlendinger kunne respektere kinesere og ikke bare var ute etter å utnytte landets ressurser til egen vinning.

WUHAN; ET TREDJE ”STED” I ET TRANSNASJONALT MISJONSNETTVERK

Hankow besto av tre byer, Hankow, Hanyang og Wuhan, som lå på begge sider av elven Chang. Wuhan var hovedstaden i både Hubei- og Hunan-provinsen, med en samlet befolkning på 1,5 millioner mennesker. Dette var det kommersielle senteret for hele det sentrale Kina. Frode Steen skriver at Wuhan kan sammenlignes med et gigantisk veikryss på reisen inn til det indre av Kina.¹¹ Stor-Hankow var i likhet med Shanghai en havneby hvor vestlige land hadde fått i stand avtaler med kinesiske myndigheter som sørget for at amerikanere, russere, engelskmenn, franskmenn og tyskere levde i områder hvor kineserne (med unntak av tjenestefolk) ikke hadde adgang og ikke var underlagt kinesisk lov (Topping 2013: 35). Dette skulle også komme til å gjelde

for den norskamerikanske misjonsstasjonen, som for kineserne ble nok en representant for en fremmed makt.

I Wuhan hadde den norskamerikanske misjonæren Daniel Nelson og familien slått seg ned. Nordmannen Johannes Brandtzæg fra NLM befant seg også i Wuhan, i tillegg til svenske og svenskamerikanske misjonærer. Skandinavene samarbeidet, men representerte ulike misjonsorganisasjoner. Wuhan kan også ses som et tredje ”sted” i det transnasjonale misjonsnettverket, hvor nordmenn og svensker møttes og sosialiserte med internasjonale misjonsledere som den eldre, erfarne og legendariske misjonæren Griffith John fra *London Missionary Society*.¹² På dette tidspunktet hadde John bodd i Kina i mer enn 30 år. Den verdensberømte James Hudson Taylor fra *China Inland Mission* oppholdt seg også i dette området og gav råd til de nyankomne. Her befant nordmenn, norskamerikanere og svensker seg i nærkontakt med to av de mest sentrale aktørene i internasjonal, protestantisk kinamisjon. Det var for eksempel råd fra disse misjonshøvdingene som førte til valg av arbeidssted for de enkelte misjonsgruppene. På oppfordring fra nordmennene anbefalte Griffith John Fancheng i den nordre delen av Hubei som hovedsete for *The Norwegian Evangelical Lutheran China Mission Society of America* (Steen 2004; se også Topping 2013: 51).

OPPRETTELSEN AV DEN NORSK-AMERIKANSKE MISJONSSTASJONEN I FANCHENG MED SKOLE OG SYKEHUS

Med en kinesisk, kristen språklærer som mellommann (omvendt av Griffith John) fikk Halvor Rønning tillatelse til å kjøpe en tomt i Fancheng. Kinesiske snekkere og håndverkere satte opp to hus, og i mai 1894 åpnet den norskamerikanske misjonsstasjonen. Foruten de tre blad Rønning, som nå var blitt fire med lille Nelius Theodore (f. 22.1.1893), besto misjonsstasjonen av den nyutdannede sykepleieren Olive Hodenfield, enkemannen Sigvald Netland og dennes nye kone Oline Hermansson. Det var ikke bare snakk om evangelisering; norskamerikanerne gikk også i gang med å etablere skole og barnehjem for forlatte jentebarn, mange helt nyfødte (Topping 2013: 51–52, 55–56).

Unge mødre oppsøkte misjonsstasjonen for å få medisinsk hjelp til seg og sine barn. De to sykepleierne maktet ikke å hjelpe alle som trengte medisinsk behandling. I 1896 kom vossingen og legen Thorstein Himle (1857–1925) til Fancheng. Også han hadde utdannelse ved Red Wing Seminary i tillegg til legestudiene. Under Himles ledelse opprettet misjonen et sykehus (ibid. s. 77).

Helsearbeidet var viktig, men opprettelsen av skoler fikk førsteprioritet i misjonsarbeidet. Halvor Rønning hadde vært lærer i Telemark, og hadde takket være Haugesynodens seminarutdanning foretatt en klassereise fra husmannssønn til prest og misjonær. Hannah var utdannet lærer, og Thea hadde også fått skolegang. Alle tre hadde erfart hvordan muligheten til utdanning kunne endre et livsløp. I likhet med andre kristne misjonsforetak ble utdanning i Fancheng også viktig for å kunne evangelisere, og skoletilbudet ble etter hvert et sentralt bindeledd til lokalbefolkningen.¹³ Skolene var åpne for alle barn uavhengig av sosial bakgrunn, og det ble undervist på kinesisk og etter hvert også i engelsk. Tilbudet ble møtt med motstand fra lokale ledere, men etter hvert kom det en håndfull gutter til Halvors timer.

Det å utdanne jenter var derimot helt utenkelig for befolkningen i Fancheng. Skolen Hannah og Thea opprettet var antagelig det første skoletilbudet for jenter i det indre av Kina. Den første eleven var en ti år gammel jente, som Hannah og Thea hadde kjøpt på det lokale slavemarkedet (Topping 2013: 67–68). Etter hvert kom det flere elever. Misjonærene tillot ikke fotbinding, og jenter med bundne føtter ble ikke tatt opp i skolen. Et halvt år etter opprettelsen, i desember 1894, gikk det 50 barn på tre skoler – 35 gutter på en lavere og en høyere skole og 15 jenter på en ren jenteskole (ibid. s. 73). Det var stort sett vanlige folk som sendte barna sine til misjonærene for å få utdanning. Dette endret seg i tiden etter bokseropprøret (1898–1901), da holdningene til kristne, utenlandske institusjoner ble mer positive samtidig som også prominente familier så behovet for en vestlig utdanning for sine barn. Ved utgangen av 1903 gikk 240 barn i misjonens skoler. I 1905 ble det opprettet en ny videregående skole, med Halvor som rektor (ibid. s. 177).

Thea Rønning fikk ansvaret for å bestyre jenteskolen. Som enslig misjonær hadde hun en annen rolle enn Hannah, som fikk sitt andre barn, Chester Alvin, i desember 1894. Thea fikk en sentral rolle i skole-driften og undervisningen av de kinesiske jentene. Betydningen av kjønn i denne transnasjonale historien blir tydelig: Thea Rønning fra en husmannsplass i Telemark hadde reist fra Norge året før sjuårig skolegang ble lovpålagt i landet. Hun tilhørte ikke den eksklusive samfunnseliten av norske menn og kvinner som hadde mulighet til å ta middelskoleeksamen eller eksamen artium i Norge, men i Kina ble hun både lærer og skolestyret.¹⁴ Pionertiden i misjonshistorien gav store muligheter for å overskride forventninger om kjønnets adferd.¹⁵

NORSK OG AMERIKANSK MISJONSLIV I FANCHENG: BOKSEROPPRØR OG TIDLIG DØD

I 1895 kom den svenske misjonæren Carl W. Landahl (1870–1964) til Fancheng for å arbeide som misjonær for Haugesynoden. Landahl hadde gått på presteseminaret i Red Wing og kjente Halvor Rønning fra den tiden. I 1896 giftet han seg med Thea Rønning. Det nygifte paret etablerte seg i Taipingtien som de eneste misjonærene i regionen. Året etter ble Thea Rønning Landahl syk og døde etter kort tid, den 27. mars 1897. Den trettitreårige kvinnens død ble like transnasjonal som det livet hun hadde levd:

Thea was dressed in creamy Chinese silk, laid in a Chinese casket, and by her sorrowing young husband, brother and missionaries, she was placed tenderly and lovingly to rest in a Christian grave in Chinese soil.¹⁶

I 1899 tvang bokseropprøret Halvor og Hannah Rønning til å flykte fra Kina og til et lengre opphold både i Norge og USA. Familien Rønning kunne ha valgt å forbli i USA. I stedet reiste de tilbake til forsakelser, hungersnød og forfølgelser etter at opprøret var blitt slått ned.¹⁷ For Hannah hadde båndene til Kina blitt så sterke at det ikke var mulig å forbli i fødelandet USA. Det var hun villig til å ofre sin egen og de etter

hvert syv barnas helse og liv for. For oss i dag er dette et uforståelig valg, men så langt var bondedatteren fra den amerikanske prærien villig til å gå i arbeidet for å forbedre kinesernes materielle og åndelige levekår (Topping 2013: 153).

Hvilke holdninger ekteparet Rønning hadde utviklet til den kinesiske befolkningen får vi et glimt av i en tale Halvor holdt i 1906 da han var delegat til misjonsorganisasjonens konferanse i Beijing. Her skulle delegatene diskutere utfordringer i forbindelse med misjonens hurtige ekspansjon i Kina. Hvorvidt kinesiske tradisjoner og skikker skulle aksepteres i den kristne, kinesiske kirken var et av de sentrale spørsmålene. Noen av misjonærene som hadde kommet til landet etter at bokseropprøret var slått ned, ivret for strengere disiplin når det gjaldt kirkens budskap. En fundamentalistisk ung mann kritiserte Halvor Rønning personlig for å tillate bruken av klassiske, kinesiske tekster i undervisningen i den videregående skolen i Fancheng. I tillegg fikk Halvor kritikk for at han hadde sosial omgang med ikke-kristne kinesere, tolererte ”forfedredyrking” og hadde vært til stede ved ”hedenske seremonier,” som bryllup og begravelser (ibid. s. 196). Halvors svar til misjonsdelegatene viser en mann som var seg bevisst sin rolle i dette møtet mellom norsk, amerikansk og kinesisk kultur:

You seem to think that we early missionaries were, according to the standards of today, poorly prepared for our work. We came to share with the Chinese the unsearchable treasures in Christ, in all simplicity, and not to impose on them a certain system of theology and the white man’s views and ways. [...] If members of my congregation wish to pay respects to their ancestors it is their right. Most of us do the same but in different ways. In my mission I have but one rule in this matter: Christians may enjoy nature and respect ancient customs in so far as their communion with God remains unhindered by such enjoyment. [...] Not westerners, but the Chinese themselves must bring the gospel of Christ to China under the conditions that already exist or not at all (ibid. s. 197).

Var det Halvors transnasjonale livshistorie og sosiale bakgrunn fra hus-

mannsplassen i Telemark via presteseminaret i Minnesota til det indre av Kina som gjorde ham så åpen, respektfull og ukonvensjonell i møte med en fremmed kultur at det fra misjonshold ble oppfattet som en trussel? Eller hadde den engelsktalende kinesisklærerens insistering på kinesisk filosofi og historie lagt grunnlaget for telemarkingens kosmopolitiske livsholdning? Hannah Rorem Rønning delte ektemannens åpne holdning til det kinesiske, noe som blant annet førte til at Rønningbarna fikk en kinesisk barndom i Fancheng.

Året etter misjonskonferansen, i 1907, ble Halvor Rønning enke-mann. Den trettiseks år gamle Hannah døde av under- og feilernæring, noe som rammet mange vestlige kvinner i Kina. I likhet med Theas gravferd vitnet også Hannahs om et transnasjonalt liv preget av dyptgripende kultur møter, med kinesiske, engelske og amerikanske taler og salmer. Nå var Halvor alene om omsorgen for syv barn i alderen mellom tretten og to år (ibid. s. 208–209, 217), og han så ikke for seg en framtid i Kina uten deres mor. Men Halvor dro likevel ikke tilbake til familien i Telemark eller prestegjernen i Minnesota. Sammen med de syv barna reiste han i stedet til Alberta i Canada. Igjen var det en kombinasjon av Hauge-nettverk og familienettverk som ble førende for Halvor Rønnings framtid. På vei fra USA tilbake til Kina i 1901 hadde Halvor møtt en tidligere studiekamerat fra Red Wing. Denne mannen hadde oppfordret Halvor til å kjøpe jord i Alberta (ibid. s. 169). Dette rådet hadde han fulgt. Da Halvor flyttet til Canada i 1908, hadde også Tom Rorem, en av Hannahs brødre med familie emigrert nordover fra Iowa og slått seg ned i denne provinsen (ibid. s. 219). Her i Edmonton, nordvest for Atlanta City, et område med mange nordmenn, grunnla den nå 46-årige Rønning en luthersk frontier-menighet med navnet *Valhalla*.¹⁸ Igjen får Haugenettverket med Red Wing studentene som hjelp og støttet hverandre, i tillegg til familienettverk, avgjørende betydning for Halvor Rønnings ambisjoner, og livsvalg.

AVSLUTNING

Ian Tyrrell (2010: 7) minner oss om at ”While the material networks

that allowed the ideas of missionaries to flourish must be taken seriously, so too must these missionaries' intense enthusiasms rooted in ideology and religious belief." Halvor Rønning, Thea Rønning og Hannah Rorem Rønning kom til Kina via USA som et resultat av et nettverk av haugianere, søskenmigrasjon og misjonskall. Men en sterk pådriver for å velge et arbeidsliv i Kina var en inderlig, intens og entusiastisk overbevisning som satte mennesker i bevegelse på mange plan og som førte til store konsekvenser for de impliserte både åndelig og materielt.

Misjonens nettverk, som inkluderte både nordmenn og norsk-amerikanere, sørget for kunnskap, moralsk støtte og det nødvendige økonomiske grunnlaget for etableringen av misjonsstasjoner med skoler og sykehus. Selv om alle misjonærer måtte forlate Kina på grunn av krigshandlingene i 1938, fortsatte de norsk-amerikanske institusjonene å være et tilbud til lokalbefolkningen. Skolen for gutter som Halvor Rønning opprettet i 1894 hadde hundre år senere vokst til å bli den største videregående skolen i Hubei-provinsen, med fire tusen elever og et museum i Halvor Rønnings navn (Topping 2013: 177). Misjonens sykehus besto også, og var rundt 1990 et av de viktigste sykehusene i Fancheng (ibid. s. 77).

Misjonærenes inderlige religiøse overbevisningen satte ikke bare materielle spor; den fikk også følger for nye generasjoner Rønning. Den tidligere nevnte Chester Ronning (1894–1984) var fjorten år da familien forlot Kina. Han og søsknene vokste opp sammen med kinesiske barn og en kinesisk tjenerstab som fortalte kinesiske eventyr og sagn til misjonærbarna. Resultatet var at de eldste Rønning-barna behersket kinesisk bedre enn sine andre "morsmål" norsk og engelsk. Chester Ronning skulle bli en kjent og aktet intellektuell asiakjenner, og var kanadisk diplomat i Norge fra 1954 til 1957. Etter universitetsutdannelsen i Alberta var han dessuten misjonær i Kina fra 1922 til 1927. Han fikk bruk for sin interkulturelle kompetanse da han var USAs utsending i Hanoi i et forsøk på å forhandle fram en løsning på Vietnamkrigen.¹⁹

Chester Ronning er et eksempel på resultatet av tette, personlige bånd mellom norskamerikansk, luthersk kinamisjon og norsk emigra-

sjonshistorie. I likhet med sine foreldre både fikk og valgte han muligheter til å utfolde seg innenfor flere kulturer. Slik kunne også religion, misjon og tørst etter utdanning forme transnasjonale livsløp i flere generasjoner. Opprinnelsen er å finne i 1890-årenes transatlantiske nettverk av haugianske mennesker og menigheter.

NOTER

1. Bearbeidet og omskrevet versjon av artikkelen ”Kinamisjon og amerikareiser: transnasjonale liv og nettverk, 1890–1950” i *Misjon – tro – skole*, red. Bente Afset, Birger Løvlie og Arne Helge Teigen, Portal forlag, 2015. Takk til DĪNs anonyme fagfeller og Karina Hestad Skeie for konstruktive kommentarer til en tidligere utgave av denne teksten.
2. Tidligere i stor grad vektlagt nordmenns rolle i utviklingen av det moderne USA. For en oversikt over forskning på emigrasjonen fra Norge til Nord-Amerika, se Østrem 2014.
3. Artikkelen er basert på publiserte utgivelser skrevet av misjonærer og medlemmer av N. L. C. A. (Norwegian Lutheran Church of America): *Some Marthas and Marys of the N.L.C.A.: Life Sketches of Pioneer Women First in Their Field*, Women’s Missionary Federation (Norwegian Lutheran Church of America) fra 1940, og *White Unto Harvest in China: A Survey of the Lutheran United Mission, The China Mission of the N.L.C.A., 1890-1934*, utgitt i 1934 (begge kilder er å finne ved Luther Seminaries arkiv, St. Paul, Minnesota). I tillegg har jeg brukt Gracia Grindals kildestudie av Thea Rønning, nemlig *Thea Rønning: Young Woman on a Mission* fra 2012. Brev fra Halvor Rønning og Hannah Rorem Rønning er publisert i Audrey Ronning Toppings bok *A Personal History from the Last Imperial Dynasty to the People’s Republic* utgitt i 2013.
4. *White Unto Harvest in China: A Survey of the Lutheran United Mission, The China Mission of the N.L.C.A.* 1934.
5. *White Unto Harvest in China*, 1934.
6. Scherer. <http://www.bdcconline.net/en/stories/r/ronning-halvor.php>
7. Se også James A. Scherer, *Biographical Dictionary of Chinese Christianity*, <http://www.bdcconline.net/en/stories/r/ronning-halvor.php>. Besøkt 23.2.2013.
8. Brev fra Hannah Rønning til sin mor 15. januar 1892, sitert i Topping 2013: 38.
9. Se Marianne Gullestads (2007) diskusjon av misjonens bilder av ”de andre”, misjonspropaganda, medlidenhet og medynk.
10. Brev fra Halvor Rønning til Nils Rønning, 26. januar 1892, sitert i Topping 2013: 39.
11. Frode Steen, ”Skandinavisk kinamisjon fra Amerika”, *Årsskrift fra Fjellhaug*, red. Brynjulf Hoaas og Dagfinn Solheim, 2004.
12. James A. Scherer, *Biographical Dictionary of Chinese Christianity*, <http://www.bdcconline.net/en/stories/r/ronning-halvor.php>. Besøkt 23.2.2013.

13. For utdanning og protestantisk misjon, se for eksempel Makdisi 2008, Reeves-Ellington 2013 og Sedra 2011.
14. Literature Committee, Minneapolis 1940: 79; Grindal 2012: 142-150.
15. Om kvinnelige misjonærer og kjønnsoverskridende muligheter innenfor protestantisk misjon, se for eksempel Jalagin 2014, Okkenhaug 2009 og Flemming 1992.
16. Literature Committee, Minneapolis 1940: 79.
17. Malin Gregersen (2015) har skrevet om skandinaviske kvinnelige misjonærer i Kina under opprør og krigslignende forhold.
18. James A. Scherer, *Biographical Dictionary of Chinese Christianity*, <http://www.bdc-online.net/en/stories/r/ronning-halvor.php>. Besøkt 23.2.2013.
19. <http://www.lieutenantgovernor.ab.ca/Aoe/politics/chester-ronning/index.html>. Besøkt 3.10. 2015.

LITTERATUR

- Flemming, Leslie A. 1992: "A New Humanity: American Missionaries' Ideals for Women in North India, 1870–1930". I: Nupur Chaudhuri & Margaret Strobel (red.), *Western Women and Imperialism: Complicity and Resistance*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Gabaccia, Donna 1994: *From the Other Side: Women, Gender, & Immigrant Life in the U.S., 1820–1990*. Bloomington og Indianapolis: Indiana University Press, s. 191–206.
- Gilje, Nils 1996: "Hans Nielsen Hauge – en ildprofet fra Tune." I: Svein Aage Christoffersen (red.), *Hans Nielsen Hauge og det moderne Norge*, KULTs skriftserie nr. 48, s. 15–28.
- Gregersen, Malin 2015: Protecting people in protected places: Gender, perceptions of protection, and the Scandinavian women of the TWCA Changsha, China, 1917–1927. *Scandinavian Journal of History*, vol. 40/3, s. 383–404.
- Grindal, Gracia 2012: *Thea Rønning: Young Woman on a Mission*. Minnesota: Lutheran University Press.
- Gullestad, Marianne 2007: *Misjonsbilder. Bidrag til norsk selvforståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hempel, Kari Guttormsen 2011: *Is not a sin in one place a sin in another? Menighetsliv i norskamerikanske immigrantmiljø 1870–1917: Kontinuitet og endring*. Doktoravhandling, Universitetet i Tromsø.

- Jalagin, Seija 2014: "Intersections of Gender, Religion and Ethnicity in Christian Missions". I: Terhi Utriainen & Päivi Salmesvuori (red.), *Finnish Women Making Religion: Between Ancestors and Angels*. New York: Palgrave Macmillan, s. 123–139.
- Lien, Sigrid 2009: *Lengselens bilder: Fotografier i norsk utvandringshistorie*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Lovoll, Odd 2011: "Norwegian Immigration and Women". I: Betty A. Bergland og Lori Ann Lahlum (red.), *Norwegian American Women: Migration, Communities, and Identities*. St. Paul, MN: Minnesota Historical Society Press, s. 51–73.
- Makdisi, Ussama 2008: *Artillery of Heaven. American Missionaries and the Failed Conversion of the Middle East*. Ithaca og London: Cornell University Press.
- Mauk, David C. 2011: "Finding Their Way in the City: Norwegian Women and their Daughters in Urban Areas, 1880s–1920s". I: Betty A. Bergland og Lori Ann Lahlum (red.), *Norwegian American Women: Migration, Communities, and Identities*. St. Paul, MN: Minnesota Historical Society Press, s. 119–156.
- Nielssen, Hilde og Karina Hestad Skeie 2008: "Kom over og hjelp oss". I: Hilde Nielssen (red.), *Til jordens ender. Fortellinger om norsk misjon*. Bergen: Bergen Museums forlag, s. 10–21.
- Nielssen, Hilde, Okkenhaug, Inger Marie og Karina Hestad Skeie 2011: "Introduction". I: Hilde Nielssen, Inger Marie Okkenhaug og Karina Hestad Skeie (red.), *Protestant Mission and Local Encounters in the Nineteenth and Twentieth Centuries: Unto the Ends of the World*. Leiden: Brill, s. 1–22.
- Okkenhaug, Inger Marie 2009: 'Herren har givet mig et rigt virkefelt'. Kall, religion, og arbeid blant armenere i Det osmanske riket. *Historisk Tidsskrift*, nr. 1, s. 39–60.
- Reeves-Ellington, Barbara 2013: *Domestic Frontiers. Gender Reform, and American Interventions in the Ottoman Balkans and the Near East*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Sedra, Paul 2011: *From Mission to Modernity. Evangelicals, Reformers and Education in Nineteenth-Century Egypt*. London og New York:

B. Tauris.

- Skeie, Karina Hestad 2013: "The World Wide Missionary Web: Transnational Mission Networks' Influence on the 19th and 20th Century Norwegian China Missions". I: Camilla Brautaset og Christopher M. Dent (red.), *The Great Diversity: Trajectories of Asian Development*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers, s. 63–82.
- Steen, Frode 2004: "Skandinavisk kinamisjon fra Amerika". I: Brynjulf Hoaas og Dagfinn Solheim (red.), *Årsskrift fra Fjellhaug*. Oslo: Studiebibliotek for Bibel og Misjon, s. 96–119.
- Topping, Audrey Ronning 2013: *A Personal History from the Last Imperial Dynasty to the People's Republic*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.
- Tyrrell, Ian 2009: *Reforming the World: The Creation of America's Moral Empire*. Princeton og Oxford: Princeton University Press.
- Østrem, Nils Olav 2014: *Norsk utvandringshistorie*. Oslo: Samlaget.
- Scherer, James A. 2013: *Biographical Dictionary of Chinese Christianity*. <http://www.bdcconline.net/en/stories/by-author/s/scherer-james-a.php>
- <http://www.bdcconline.net/en/stories/r/ronning-halvor.php>, besøkt 23.2. 2013.

KILDER

- White Unto Harvest in China: A Survey of the Lutheran United Mission, The China Mission of the N.L.C.A., 1890–1934*, written by the missionaries, published by The Board of Foreign Missions, 245 South Fourth Street, Minneapolis, Minnesota 1934.
- Literature Committee 1940. *Some Marthas and Marys of the N.L.C.A.: Life Sketches of Pioneer Women First in Their Field*. Women's Missionary Federation (Norwegian Lutheran Church of America). Minneapolis, Minnesota: Augustana Publishers.

SUMMARY

Protestant missionaries have to a large extent operated within transnational networks. During the 19th and 20th centuries in particular, Christian missionaries and mission organizations established connections outside national boundaries. In a similar manner to the Hauge lay church movement in Norway, development of networks was of crucial importance both spiritually and materially in Norwegian-American Hauge milieus that – among other institutions – established *The Norwegian Evangelical Lutheran China Mission Society of America*. Taking as starting point the organization's three first missionaries who arrived in Fancheng, China, in 1891, the article's theme is the importance of transnational networks for the individual agent: Individual life stories contribute to the understanding of the development of Norwegian-American religious networks. The article also focuses on where and how people from different national belongings and social backgrounds met, came to know each other and exchanged ideas and information.

KEYWORDS

Norwegian-American religious networks, mission, China, migration